

Міністерство освіти і науки України

Національний університет харчових технологій

**80 МІЖНАРОДНА НАУКОВА
КОНФЕРЕНЦІЯ
МОЛОДИХ УЧЕНИХ,
АСПІРАНТІВ І СТУДЕНТІВ**

*“Наукові здобутки молоді –
вирішенню проблем харчування людства
у ХХІ столітті”*

Частина 4

10–11 квітня 2014 р.

Київ НУХТ 2014

14. Постпозитивізм Г. Куна та І. Лакатоса

Кристина Омельченко, Микола Кітов

Національний університет харчових технологій

Вступ. Постпозитивізм – загальна назва для декількох шкіл філософії науки, що прийшли на зміну неопозитивізму. Прихильники постпозитивістських напрямків, критикуючи погляди неопозитивістів, дотримуються різних підходів.

Найяскравішими представниками постпозитивізму є Т. Кун та І. Лакатос.

Результати. Томас Кун американський філософ. Його основна думка полягає в тому, що в розвитку наукового знання особливу роль відіграє діяльність наукової спільноти.

За визначенням Т. Куна, яке він дає в праці «Структурі наукових революцій», наукова революція – епістемологічна зміна парадигми. *«Під парадигмами я маю на*

увазі визнані всіма науковими досягненнями, які протягом певного часу дають модель постановки проблем та їх рішень науковому співтовариству» [1], – заявляє він.

Визначальне значення належить не нормам логіки, методології, а парадигмі, тобто сукупності переконань, цінностей, технічних засобів, прийнятих науковою спільнотою які і забезпечують наукову традицію. Якщо парадигма панує повністю, то період нормальної науки, коли кожне нове відкриття піддається поясненню з позицій панівної теорії. Руйнування парадигми призводить до наукової революції, тобто до формування нової парадигми. Нова парадигма відмінняє стару.

Згідно з Т. Куном, наукова революція відбувається тоді, коли вчені виявляють аномалії, які неможливо пояснити за допомогою універсальної прийнятої парадигми, в рамках якої до цього моменту відбувався науковий прогрес. З точки зору Т. Куна, парадигму слід розглядати не просто як поточну теорію, а в якості цілого світогляду, в якому вона існує разом з усіма висновками, зробленими завдяки їй.

Наука є результатом діяльності наукових колективів. Також особливе значення в науці мають соціальні і психологічні моменти.

Особливість філософських поглядів Т. Куна на розвиток наукового знання полягає у тому, що він подає цілісну концепцію розвитку науки, а не обмежується описом тих чи інших подій з історії науки. Ця концепція рішуче пориває з цілим рядом старих традицій в філософії науки.

Т. Кун рішуче відкидає позитивізм, який був панівною течією у кінці XIX століття в філософії науки. На противагу позитивістській позиції в центрі уваги Т. Куна не аналіз готових структур наукового знання, а розкриття механізму розвитку науки, тобто – дослідження руху наукового знання.

Іншим представником постпозитивізму є англієць Імре Лакатос, який висунув методологію науково-дослідницьких проблем. Згідно І. Лакатосу важливо порівнювати теорії одну з одною і науково-дослідницькі програми. Кожна науково-дослідницька програма містить декілька теорій. «Тверде ядро» програми зберігається від однієї теорії до іншої, а «захисний пояс», складається з допоміжних гіпотез, і може частково руйнуватися. Твердим ядром науково-дослідницької програми Ньютона є три закони механіки і закон тяжіння, лише коли «тверде ядро» програми буде зруйновано необхідним виявиться перехід від старої до нової науково-дослідницької програми. І. Лакатос звертає увагу на необхідність ретельного вивчення історії розвитку наукового пізнання. Вивчення наук, яке не супроводжується вивченням їх історії, веде до однобічного знання, створює умови для догматизму. У своїх роботах І. Лакатос показує, що в історії науки дуже рідко зустрічаються періоди, коли безроздільно панує одна програма (парадигма), як це стверджував Т. Кун. Зазвичай в будь-якій науці існує кілька альтернативних науково-дослідницьких програм. Історія розвитку науки, за Лакатосом, це історія боротьби і зміни конкуруючих дослідницьких програм, які змагаються на основі їх евристичної сили в поясненні емпіричних фактів, передбаченні шляхів розвитку науки та прийнятті контрзаходів проти ослаблення цієї сили. Конкуренція між ними, взаємна критика, чергування періодів розквіту і занепаду програм надають розвитку науки той реальний драматизм наукового пошуку, який відсутній в монопарадигмальній «нормальній науці» Т. Куна [див.: 2]

Головним джерелом розвитку науки є не взаємодія теорії та емпіричних даних, а конкуренція дослідницьких програм у справі кращого опису і пояснення спостережуваних явищ і, головне, передбачення нових фактів. Тому, вивчаючи закономірності розвитку науки, необхідно особливу увагу приділяти формуванню, розвитку і взаємодії дослідницьких програм [див.: 4]. За Т. Куном, все нові і нові

підтвердження парадигми, що виходять в ході вирішення чергових задач-головоломок, зміцнюють безумовну віру в парадигму-віру, на якій тримається вся нормальна діяльність членів наукового співтовариства.

У І. Лакатоса процедура доказу істинності початкового варіанту дослідницької програми призводить не до віри в неї, а до сумніву, що породжує потребу перебудувати, удосконалити, зробити явними приховані в ній можливості. У своїй книзі І. Лакатос аналізує, яким чином здійснюється зростання знання через серію доказів і спростувань, в результаті яких змінюються самі вихідні передумови дискусії і доводиться не те, що спочатку передбачалося довести.

Висновки. У І. Лакатоса на відміну від Т. Куна революційна науково-дослідна діяльність не є прямою протилежністю діяльності вченого в міжреволюційні періоди. Це пов'язано в першу чергу з розумінням наукової революції [див.: 3] .

Загалом, необхідно розуміти, що парадигма в методології науки – це сукупність цінностей, методів, підходів, технічних навичок і засобів, які прийняті у науковій спільноті в рамках усталеної наукової традиції в певний період часу.

Згідно з Т. Куном, парадигма – це те, що об'єднує членів наукового співтовариства і, навпаки, наукове співтовариство складається з людей, які визнають певну парадигму. Як правило, парадигма фіксується в підручниках, працях учених і на багато років визначає коло проблем і методів їх вирішення в тій чи іншій галузі науки, науковій школі.

Згідно моделі Т. Куна в періоди революцій виникає конкурентна боротьба пар «парадигма – співтовариство», яка розгортається між спільнотами. Тому перемога в цій боротьбі визначається, в першу чергу, соціально-психологічними, а не змістовно-науковими факторами (це пов'язано з властивістю «несумірності» теорій, породжених різними парадигмами). І. Лакатос же відносить позицію Т. Куна до ірраціоналізму.

Безліч концепцій свідчать, що не сформувалася загально визнана теорія, яка описує будову і розвиток науки. Таким чином, моделі Т. Куна та І. Лакатоса виявляються не альтернативними, а взаємодоповнюючими.

Література:

1. *Губин В.Д.* и др. *Философия /В.Д. Губин и др.* – М.; 1997. – 432с.
2. *Кун Т.* Структура научных революций / *Т. Кун.* – М., Прогресс, 1975.
3. *Философия и методология науки. Часть 1.* – М., 1994. – 304 с.
4. *Философия и методология науки. Часть 2.* – М., 1994. – 200 с.